

ques parlars montagnards au Nord de Savone, et dans les variantes du *ligurien alpin* parlés dans la Roya excepté le brigasque (de Saorge jusqu'à Fanghetto, à Menton aussi, à Tende ce résultat se limite aux participes du passé), de plus dans l'Apenin du Piémont. Il y a une quatrième aire, compacte bien que petite, dans la basse vallée de l'Arroscia, dans l'arrière-pays immédiat d'Albenga: Dans mes enquêtes de 1980 à 1982, j'ai trouvé le résultat [-tʃ-] non seulement sur les collines qui dominent la vallée au Nord-Est (à Arnasco et Curenna), mais même au fond de la vallée (à Villanova d'Albenga et à Ortovero). Il faut savoir que cette vallée assurait le passage des marchandises vers le Piémont occidental, avec les douanes entre Pieve di Teco (en haute vallée de l'Arroscia) et Ormea (en haute vallée du Tanaro). Soit Albenga soit Pieve di Teco furent les 'têtes de pont' du commerce, avec des succursales et avec les infrastructures nécessaires. Ce n'est donc pas par hasard que les parlars des deux villes — à la source et à l'embouchure du fleuve — présentent des solutions 'génoises', tandis qu'entre ces deux centres, dans la même vallée, les résultats primitifs se trouvent conservés: Les commerçants ne s'y arrêtaient guère. Cet exemple suggère deux conclusions: 1. Le rayonnement du centre d'innovations n'est pas continu, mais il se fait 'à sauts'; et 2. Les traits primitifs peuvent bien se conserver pendant cinq siècles ou plus, malgré le voisinage innovateur immédiat. De toutes façons, la palatalisation totale de -CT- (LACTE > [látʃe]) étant un procédé naturel, et sa distribution ayant été générale (ou presque), il n'y a pas de doute qu'à l'origine, celle-ci fût un phénomène bien ligurien; rien n'oblige à en chercher une source exogène, en Lombardie par exemple.

La zone côtière entre Albenga et Imperia montre bien des traces qui trahissent l'ancienne présence du type 'ligurien apenninique', et Toso les cite. C'est pourquoi, du point de vue historique, il n'y a pas vraiment de contradiction entre les diagnostics cités plus haut (traits du *moussenc* retrouvés dans trois aires: dans l'arrière-pays de Savone; dans la région Imperia-Albenga; et même en *ligurien alpin*). Les traits archaïques du *moussenc* qui font défaut dans les dialectes actuels de l'arrière-pays d'Imperia, ont dû y être présents avant la réfection génoise.

Quant à la chronologie de l'émigration à Mons, Toso préfère assumer une date bien avant 1468, étant donné que la documentation historique ne l'exclut pas, vu aussi que l'expansion génoise qui œuvrait, sur la Riviera, déjà depuis des siècles, avait atteint, au quinzième siècle, un niveau de réfection proche de l'état d'aujourd'hui et qui diverge donc de l'état archaïque présent en *moussenc*. Hypothèse valable, mais point nécessaire: les archaïsmes peuvent se conserver bien longtemps dans des zones marginales; c'est ce que la distribution des archaïsmes dans la vallée de l'Arroscia vient de nous enseigner. Néanmoins, le *moussenc* montre quelques parallèles avec un autre parler 'apennino-ligurien' exporté au XII s. en Italie méridionale (Basilicata). Certains traits de ce dialecte «alto-italien» suggèrent leur localisation en Val Bormida (Toso 2002, cité), parce que ces parlars présentent, aujourd'hui, la limite méridionale de ces traits; parmi lesquels figure d'ailleurs la palatalisation totale (-CT- > tʃ, -GD- > dʒ). Or, l'analyse du placement du *moussenc* montre que dans le passé, l'extension de ce trait (et d'autres traits encore) fut bien plus large.

Le *moussenc* se révèle être un précieux atout pour la reconstruction des réalités linguistiques du passé. «Il est regrettable —pour clore avec les mots de Toso [p. 143]— que nous ne disposions pas d'une documentation plus exhaustive». Mais il convient d'applaudir l'auteur pour avoir réussi à en tirer un maximum de conclusions.

Werner FORNER
Université de Siegen

VENY, Joan (2015): *Perfil lingüístic balears*. Palma: editor Lleonard Muntaner (col·lecció Temps obert, 28), 248 p.

Donem la benvinguda al llibre *Perfil lingüístic balears*, del doctor Joan Veny. Hi trobem articles de molt diversa procedència i extensió, tots ells, però, sota l'aixopluc que ens marca el títol: tots tenen a

veure amb la llengua de les Balears. Aquests articles abasten una cronologia prou extensa, de 1997 fins al 2013. Cada article és reproduït en la seva integritat, juntament amb la bibliografia, i no ha estat reescribit per a la nova edició.

Malgrat que la diversitat de temes és prou àmplia, els articles s'encabeixen en les línies d'investigació i estudi en què, al llarg dels anys, el doctor Veny ha excel·lit. L'índex ens marca les diverses temàtiques: Història de la llengua, lexicografia, onomàstica, dialectologia i ictionímia. Segons el meu parer, podríem fer tres grans blocs en els articles recollits, deixant de banda l'ordenació temàtica del llibre.

En primer lloc, els articles que porten un component més narratiu, més històric, com «La participació dels balears en el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana», «Onzè Col·loqui de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (AILLC) a Palma», o el «Diccionari Alcover-Moll en el centenari de la lletra de convit». Tots aquests articles desgranen dades referents a fets viscuts o personatges clau entorn de la llengua catalana.

En segon terme, cal esmentar els articles que parlen o introdueixen les últimes aportacions del doctor Veny, com els relacionats amb el projecte *Scripta*. Aquest projecte recull textos prioritàriament no literaris, procedents de totes les àrees dialectals i de tota la història de la llengua. Cada text que forma part del corpus ve acompanyat d'una anàlisi molt acurada de les seves característiques gràfiques, fonètiques, morfosintàctiques i lèxiques. S'han publicat fins al dia d'avui *Scripta eivissenca*, *Scripta menorquina* i *Scripta mallorquina* i en un futur sortiran la del català central, la del rossellonès, la de l'alguerès, la del nord-occidental i la del valencià. El doctor Veny tant a «*Scripta eivissenca* i lingüística diacrònica» com a «*Aspectes del menorquí segons la Scripta*» explica el projecte i avança alguns aspectes interessants per a la lingüística històrica i la dialectologia. A cadascun dels trets analitzats no tan sols constata la seva existència al llarg dels anys sinó que també s'analitzen les causes dels canvis o peculiaritats; per exemple: «El sufix *-ejar* (<llat.-IDIARE) tenia a l'Edat mitjana, tant en eivissenc (*senyorejar* 1380) com en mallorquí (*bandajar*, *colpagaven* s. XIV, Miralles, I, 1984: 171 i n. 34) una articulació fricativa, convertida en africada des del s. XVII, com testifiquen els textos eivissencs, i des del s. XVI, com ho fan els mallorquins (Miralles, *ibídem*)» (p. 37). Els articles «El diccionari mallorquí-castellà (1840) de Pere Antoni Figuera» i «La sinonímia en el Diccionari de Pere Antoni Figuera» avancen l'estudi aprofundit del diccionari Figuera, que el 2006 va publicar sota el títol *Tradicció, traducció i interferència en el Diccionari Mallorquí (1840) de Pere Antoni Figuera*. Estudi introductor de Bartomeu Font Obrador (Consell de Mallorca, Palma 2006). Per a cloure aquest bloc trobem dos grans articles centrats en l'onomàstica, en els quals el doctor Veny desplega els seus coneixements de gran especialista: «Relacions toponímiques i lingüístiques entre les Balears i la Marina» i «Entorn de l'onomàstica de Menorca».

Finalment trobem els articles de caire reduït en què es centra en un mot per explicar els orígens, les referències de caire cultural, social, etc., que poden haver tingut el seu pes a l'hora de la interpretació del mot. Aquests articles són petites joies carregades de saviesa. L'estudi d'un mot ens pot portar a través de l'etimologia a l'estudi comparatiu de diverses llengües, i alhora pot relacionar la cultura popular del país per donar llum a l'evolució del mot objecte d'estudi. Tot això ens indica l'amplitud dels coneixements del doctor Veny i la seva meravellosa capacitat per relacionar-los; per exemple en el petit article «Aina» en què descabdella la procedència de la *i*, «Sobre les mentides de les ungles», o «Els noms del *quetsémpet*: entre litúrgia i erotisme» en el qual desplega els seus coneixements d'ictionímia.

El doctor Veny a través dels seus estudis i publicacions ens ha fet entendre que no hi ha tema petit ni anecdòtic, tot el que es relaciona amb la llengua té un valor intrínsec al mateix. Aquesta capacitat d'analitzar i saber transmetre el coneixement amb un llenguatge ple d'amor cap a l'objecte d'estudi sembla ser marca "de la casa". Joan Veny sap fer arribar al lector de manera clara i amena la saviesa d'un gran lingüista.

El llibre va ser presentat als mitjans de comunicació de Palma el matí del 18 de desembre de 2015 a Sa Riera. La conferència de premsa va ser moderada per l'editor, Lleonard Muntaner, i hi van intervenir Joandomènec Ros, president de l'Institut d'Estudis Catalans, Llorenç Huguet, rector de la Universitat de les Illes Balears, Teresa Cabré, presidenta de la Secció Filològica de l'IEC, Josep Ramon Cerdà, director de l'Institut d'Estudis Balears, i l'autor del llibre. En el mateix marc Pere Rosselló va presentar

l'edició de les Obres Completes de Miquel dels Sants Oliver. L'horabaixa els mateixos participants van donar a conèixer el contingut del llibre al públic mallorquí, al local de l'Institut d'Estudis Baleàrics, davant un nombrós auditori.

Catalina MARTÍNEZ TABERNER
Universitat de Barcelona

VENY, Joan / MASSANELL, Mar (2015): *Dialectologia catalana. Aproximació pràctica als parlars catalans*. Universitat de Barcelona; Universitat d'Alacant; Universitat de València, 397 p.

El llibre de Joan Veny, ben conegut especialista en dialectologia catalana i romànica, catedràtic emèrit de la Universitat de Barcelona i membre de la Secció Filològica de l'IEC, i de Mar Massanell, professora de dialectologia i gramàtica històrica a la Universitat Autònoma de Barcelona, ofereix un manual innovador i actualitzat que feia molta falta. Joan Veny és l'autor del ben conegut i clàssic *Els parlars catalans*, que inicià la singladura el 1978 amb el títol més breu de *Els parlars*, dins de la col·lecció «Conèixer Catalunya» (recordava l'emblemàtica «Que sais-je?»), de Dopesa. *Els parlars catalans* fou un manual universitari llegit, en múltiples edicions, per diverses generacions d'estudiants i alhora una obra d'alta divulgació. El mateix Joan Veny va escriure després un altre manual, dedicat a la metodologia, que també ha fet història, *Introducció a la dialectologia catalana* (1986), aquest decididament acadèmic, dins la Biblioteca Universitària d'Enciclopèdia Catalana. Mar Massanell ha treballat a la UOC i allà va donar una primera forma a aquest manual, també llavors en coautoria amb Joan Veny, però aquell manual era accessible només per als estudiants d'aquella universitat. Renovat i ampliat en alguns punts, ara es converteix en un llibre editat per tres universitats.

Aquest nou manual, hereu en part d'aquells dos de Joan Veny, actualitza els coneixements i aporta una visió renovada i més completa de la disciplina, sobretot atenent l'objectiu pedagògic: un manual que conté compendis, quadres, comentaris als marges i exercicis pràctics. Coses que justifiquen a pleret el subtítol «Aproximació pràctica als parlars catalans». Alhora és un manual en què la labor d'estructuració i d'ordenació és notable, amb una atenció especial al resum i a posar l'atenció en els aspectes rellevants, d'indubtable utilitat per al destinatari principal, l'estudiant universitari, però també per als professionals de l'ensenyament en general que vulguin tenir aquest panorama amb els punts essencials ben destriats, ben endreçats, ben exposats i amb exemples i exercicis modèlics. Podem dir que es tracta d'aplicar la idea de donar una visió holística (amb permís per l'ús abusiu del mot), de conjunt articulat, que va com l'anell al dit a la matèria.

El contingut s'articula partint dels aspectes més generals i metodològics per anar a parar a la descripció dels parlars amb una exemplificació molt generosa, seguit de les raons històriques, sense les quals la dialectologia fóra buida de sentit explicatiu, per a acabar en exercicis que tenen unes solucions molt detalladament comentades.

El primer capítol, breu (p. 19-29), planteja les preguntes fonamentals de la dialectologia. L'interès de l'estudi de la matèria es condensa en 14 punts, entre els quals cal destacar (i ho faran els autors al llarg de tot el llibre) la llum que posa sobre l'evolució de la llengua, amb la remarca que hi ha reflexos vius en els parlars actuals i els arguments que aporta la dialectologia en les decisions que ha de prendre la llengua normativa.

El segon capítol, «Introducció a la variació dialectal», un centenar de pàgines (p. 31-127), se centra en els fenòmens de la creació lèxica després d'una breu part dedicada al canvi fonètic. En parlar dels mots des del punt de vista dels múltiples canvis a què poden ser sotmesos s'entra en una visió polièdrica dels fenòmens lingüístics ja que cal acudir tant a la fonètica, com a la morfologia, com als fets pròpiament lèxics (d'atracció, de diferenciació, etc.) per a entendre la riquesa de la variació. Continua amb una especial atenció al concepte de llengua estàndard dins de la variació i amb un apartat especial i detallat dedicat a la divisió del català en dos blocs, l'oriental i l'occidental, i els fonaments que hi donen suport.